

Mehmet Kemal Sevgisunar

Yrd. Doç. Dr.,

Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü,

E-Posta: mksevgisunar@kastamonu.edu.tr, kemalsevgisunar@gmail.com

TÜRKİYE'DE 1930'lu YILLARDA YAYIMLANAN GAZETE VE DERGİLERDE AZERBAIJAN YAYIN HAYATI VE KÜTÜPHANELERİ

Öz

1930'lu yıllarda Türkiye, genç Cumhuriyetinin önceliklerini hayata geçirmeye çalışırken, kardeş ülke Azerbaycan'da yaşanan gündelik yaşam ve siyasal gelişmelere karşı duyarsız değildi.

Bu yazıda; Azerbaycan'ın o dönemdeki yayın hayatı ve Bakü'deki kütüphanelere ilişkin bilgilerin Türkiye'de aydınlara nasıl yansıtıldığı irdelenmiş, ayrıca çalışma Azerbaycan'ın siyasal ve sosyal atmosferine ilişkin o günlere ait bazı örneklerle de güçlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler

Baku kütüphaneleri; Türkiye ve Azerbaycan ilişkileri; Azerbaycan neşriyatı; Türkiye aydınları; 1930'lu yıllar; politik gelişmeler; günlük yaşam.

Azerbaijan publishing life and libraries in newspapers and journals published in 1930s in Turkey

Abstract

In the 1930s, while trying to accomplish the young Turkish Republic's prior goals, Turkey did not remain unconcerned about political developments and daily life in Azerbaijan, its brother country.

In this study, how Azerbaijan's publishing life and information on the libraries in Baku then influenced the intellectuals in Turkey were discussed, supported with a number of examples regarding the political and social atmosphere of Azerbaijan then.

Keywords

Baku libraries; relations between Turkey and Azerbaijan; Azerbaijan publications; intellectuals in Turkey; the years of 1930s; political developments; daily life.

Giriş

Azerbaycan Türkiye ilişkileri bir bütünün birbirini tamamlayan iki ayrı parçası gibidir. Geçmişin etkisiyle günümüze kadar gelen gündemlerle geleceğe dönük olarak atılan bazı adımlar- zaman zaman araya türlü engeller girse de- sonuçta ortak bir noktada buluşur. Kültür temelli konular için de bu yaklaşım geçerlidir. Her iki ülkeden birinde, diğeri hakkında elde edilen veriler, öteki ülke için çözücü ve yol gösterici kimi içerikler taşıyabilir.

Bu nedenle Türkiye'de geçmiş yıllarda yapılan, Azerbaycan konulu çalışma ve haberlerin bugün bilimsel bir yaklaşımla incelenmesi, özellikle günümüz Azerbaycan ve Türkiye araştırmacıları için önem taşıyan bazı bilgileri yeniden gündeme taşıyabilecektir.

Yöntem ve Kapsam

Bu makalede, öncelikle Türkiye'de 1928-1930 yılları arasında yayımlanan çeşitli dergi ve gazetelerde yer alan Azerbaycan'da gerçekleşen kültür faaliyetleri konusundaki haber ve bilgiler; özellikle de yayın ve edebiyat dünyası ile Bakü'de açılacak olan yeni kütüphaneleri anlatan bir makale irdelenmiştir.

Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgali sonucunda ülkesinden ayrılarak İstanbul'da ikamet etmek durumunda kalan Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Mehmet Emin Resûlzade başta olmak üzere, Azerbaycan kökenli bazı Türklerin yine İstanbul'da çıkarttıkları dergi çevrelerinde verdikleri siyasal mücadeleyi işaret eden bir gazete ilanı da söz konusu çalışmaya dâhil edilmiştir.

Örneklerin İrdelenmesi

Azerbaycan'dan haber veren çalışmalardan ilki dönemin ünlü gazeteci ve yazarı Falih Rıfkı Atay'ın Türk Yurdu dergisinde kaleme aldığı Türkiye ve Azerbaycan'da gerçekleşen kültür faaliyetlerini anlattığı makaledir.(Atay; 1928; 61-63)

Anılan makalenin yayınlandığı Türk Yurdu Dergisi o yıllarda "Türk Ocakları" adıyla İstanbul'da tıp öğrencileri tarafından Osmanlı Devleti'nde kurulmuş (1912) olan ve içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nin İstiklâl Marşı'nın şairi Mehmet Akif Ersoy'unda yer aldığı milliyetçi bir derneğin çıkardığı kültürel nitelikli bir yayındır.

Türk Ocakları kuruluşundan itibaren önemli bir kültür kuruluşu olarak toplumsal süreçte yerini almış, Cumhuriyet döneminde de dernek merkezini

Ankara'ya taşımış ve 1931 yılında kapatılana kadar çalışmalarına bir süre daha devam etmiştir. Günümüzde halen aynı adla söz konusu derneğin devamı olduğunu iddia eden bir dernek ve anılan derneğin yayınladığı Türk Yurdu dergisi mevcuttur.

Falih Rıfki Atay 1928 yılında yayımlanan 196-35 sayılı Türk Yurdu dergisinde önce Türk Mimarlar Cemiyeti konusundaki görüşlerini kaleme almıştır. Yazar yazısının devamı olarak "Azerbaycan Neşriyat Yaşamı" ve "Bakü Kütüphaneleri" üzerine de ayrı ayrı başlıklar açarak ilgili konular hakkında Türk okuyucusuna bazı bilgiler vermiştir. "Türk Mimarlar Cemiyeti" başlıklı yazının içeriği adından da anlaşılacağı üzere Türklerin kurduğu Mimarlar Derneği ile ilgilidir. Konunun alana katkısının olmayacağı düşüncesiyle bu başlık altındaki çalışma incelenmemiştir.

Atay'ın yazısının yayınlanış tarihi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin gerçekleştirdiği Harf Devrimi'nin hemen öncesinde olmasına karşın; dergi eski harfli Türkçe olarak, yani Arap harfleriyle kaleme alınmıştır. Söz konusu Türk Yurdu dergileri yıllar sonra, anılan derginin Türkiye'nin kültür yaşamındaki etki ve önemi dikkate alınarak eski harfli Arap alfabesiyle basılmış olan bütün sayıları transkript edilmiş, yazılar Latin alfabesine çevrilerek dergi yeniden basılmıştır(TÜTİBAY Yayınları) Falih Rıfki'nin "Azerbaycan Neşriyat Müessesesi" başlıklı yazısı ise aşağıdaki gibidir:

Azerbaycan neşriyat müessesesi - Bakü'de ilk matbuat ve neşriyat sarayı inşa etmek için Bakü Şurası tarafından "Azer Neşir"e "altı yüz seksen murabba lisajın¹ arsa verilmiştir. Burada inşa edilen binada "Azer Neşir" (Azerbaycan Neşriyat Müessesesi) nin şubeleriyle birlikte matbaa litografya çinkografya, harf dökümhanesi ameleğe mahsus kulüp bulunacaktır. "Azer Neşir" 932 senesine kadar yalnız Azerbaycanı değil, hatta Şura(şurayat[Sovyetler]) ler İttihadı'ndaki bütün Türk ülkelerinin neşriyatını temin edebilecektir.

"Azer Neşir" kendi merkezi matbaasının müdürü olan Receboğlu'nu matbaa işleriyle aşinalık peydâ etmek için Moskova'ya gönderdiği gibi, Moskova'da tertip edilen poligrafi sanatı sergisine dahi üç matbaa işçisi gidip gelmiştir.

"Azer Neşir" bütün demiryol duraklarında olan köşker[köşeler, kavşaklar] vasıtasıyla kendi neşriyatını tamim ve neşretmek için mukaveleler akdetmiş ve uzaklarda bulunan köylere neşriyatı eriştirmek için Posta ve Telgraf Komiserliği'yle müzakerâta girişmiştir. 928 senesinde tab ve

¹ Bir Rus Lisajini 2,133 metreye karşılık gelmektedir.

neşredilecek kitapların esâmisi müessesenin neşriyat şubesi tarafından tanzim olunmuştur.

Matbuat ve neşriyat sarayının müsabaka programı Moskova'da tertip edilerek Bakü'ye gönderilmiştir. Müsabaka esasları "Azer Neşir" heyet-i idaresinde müzakere olunduktan sonra sarayın inşası için müsabaka ilân olunmuştur. Bu yıl Şubat' da sarayın inşasına başlanılacaktır.

"Azer Neşir" Musikiye ait faaliyetini hayli den hayliye tevsi eylemiştir. 927 senesinde musikiye dair muamelât 26 senesindekine nispeten iki misli artmıştır.

Şimdi vilayetlere pek ihtimam edilmekte ve Azer Neşir'in bazı vilayet şubelerinde musiki kısımları açılmaktadır. Musiki âletlerinin geniş halk kitleleri arasında tamimi için balalayka, kisare ve mandolin gibi ufak musiki âletleri veresiye dağıtmaya karar verilmiştir. (Atay: 1928; 62-63)

Falih Rıfki'nin Azerbaycan Yayıncılığı hakkındaki yazısı, içerdiği döneme dair bilgiler açısından oldukça ilginçtir. Sovyetler Birliği'ne bağlı olan Bakü Şurası [Bir tür Meclis] sadece Azerbaycan için değil, Şuraya bağlı bütün Türk kökenli milletlerin gereksinim duyduğu yayıncılığın yapılabileceği bir yayın merkezi kurma kararı almıştır. Bu iddialı karar ne kadar hayata geçirilebilmiştir biz bilemiyoruz. Bakü Şurası belirttiğimiz amaçlarını ivedilikle gerçekleştirmek için de şehrin içinde söz konusu kuruluşa bütün altyapısıyla yetecek kadar bir arsayı ayırarak çalışmayı başlatmıştır.

Yazıda verilen bilgilere göre "saray" olarak adlandırılan binanın içerisinde neşriyatın gerektirdiği bütün bölümler ile Azer Neşir'in hizmet vereceği bütün kültür alanları için yeterince yer olacaktır. Ayrıca yine bu sistem çerçevesinde binada çalışan bütün işçiler için dinlenebilecekleri ve bir arada çeşitli etkinliklerde bulunabilecekleri bir işçi kulübü de açılacaktır.

Yine merkez matbaasının müdürü Receboğlu matbaa işlerine aşinalığını geliştiresin, konuyu incelikleriyle öğrensin diye Moskova'ya gönderilmiştir. Ayrıca üç işçi de yine Moskova'da düzenlenen "poligrafi" sergisine gönderilerek matbaacılıktaki yeni teknikleri ölçü, dizgi, baskı gibi konulardaki yenilikleri görmeleri ve böylece bilgi ve görgülerinin artması istenmiştir.

"Azer Neşir" ayrıca demiryolları istasyonlarının bulunduğu yerlerde köşeler oluşturarak yayınları insanlara ulaştırabilmek için genelleştirip yaymak ve dağıtmak için sözleşmeler imzalamış, uzak köylere yayınları ulaştırabilmek için Posta ve Telgraf Müdürlüğü'yle görüşmelere başlanmıştır. 1928 senesinde yayınlanması ve dağıtılması düşünülen kitap ve diğer yayınlara tamamı planlanıp, hazırlanmıştır.

Yine Falih Rıfki'nin yazısında verilen bilgiye göre Bakü'de yapılması planlanan merkez için Mimari bir yarışma açılmış, yarışmanın şartnamesi ve diğer istenen özellikler de Bakü'ye gönderilmiştir. "Azer Neşir" yönetim kurulu yarışma şartnamesini inceleyerek anılan yarışmayı hemen başlatmıştır. Söz konusu binanın inşasına ise Şubat ayında başlanması hedeflenmiştir.

Ayrıca müzik eğitiminin yaygınlaştırılabilmesi için "Azer Neşir" şubelerinde yeni müzik şubeleri açılmış, yine sanatın kitlelere benimsetilebilmesi amacıyla müzik aletlerini parasını ilgili kişilerden sonradan alınabilecek bir şekilde veresiye dağıtılması sağlanmıştır.

Falih Rıfki'nin Azerbaycan'ın yayın hayatına ilişkin verdiği bilgilerden sonraki ara başlığı ise Bakü Kütüphaneleri konusundadır. Atay'ın söz konusu yazısı şöyledir:

"Bakü Kütüphaneleri - Yakında Bakü'de, şehirde üç, maden ocakları mıntıklarında iki yeni kütüphane açılacak. Şemahî mıntikasındaki kiraathane ise kütüphaneye çevrilecektir. Bibi Asiyet mıntikasında ancak mektep çocukları için bir, Zavagazal mıntikasında umûmi bir kütüphane Lenin mıntikasında mektep çocukları için iki kütüphane açılacaktır. Bakü'de umumiyetle kütüphane işleri gittikçe genişlemektedir.

926 senesinde Bakü'de bilumum kütüphanelerin 287.000 abonesi varken, 927 senesi Nisan'ı iptidasında [başlangıcında] abonelerin adedi 422.120'ye çıkmıştır.

925 senesinde bütün Bakü kütüphanelerinden mecmui[tam, tamam]) 959 bin kitap verilmişken, 927 senesinde 1 milyon 296 bin kitap verilmiştir. Kütüphane faaliyetlerinin bu derece ilerlemesi neticesinde kütüphane mütehassısları [uzmanlar] kafi gelmediği gibi, kitapların eskimesi, okuyucuları tatmin etmemeğe başlamıştır."

Falih Rıfki'nin Bakü Kütüphaneleri ve kütüphaneciliği konusundaki yazdıkları oldukça ilginçtir. Atay, kahvelerden bozarak kütüphanelere dönüştürülen yetişkinler için açılacak yeni kütüphanelerden, okul çocukları için açılacak olan okul kütüphanelerinden söz etmektedir. Yazıya göre Bakü, kütüphaneler ve kütüphanecilik hizmetleri konusunda oldukça iddialı yeni gelişmeler yaşamaktadır.

Atay, 1928 yılında şehrin kütüphanelerine abone olarak oradaki kütüphane hizmetlerinden yararlananların sayısının 1926 senesinde 287.000 kişi iken, 1927 senesi başında aynı sayının 422.120'ye çıktığını yazmaktadır. Okuyucu sayısının birkaç ay içerisinde daha derlenen yıllık istatistik verilerinin üzerinden henüz bir yıl bile geçmeden yüzde elliden fazla miktarda artmasının nedenleri ile ilgili olarak herhangi bir gerekçeden söz etmemiştir.

Falih Rıfki, konuya ilişkin diğer rakam ve açıklamalarla "kütüphane faaliyetlerinin bu derece ilerlemesi" gibi, "kütüphane mütehassıslarının yetmediği" gibi, çok okunmaktan "eskiyen kitapların" okuyucuların tepkisine neden olduğu gibi durumu destekleyici tümcelerle anılan rakamlarla görülen, sadece okuma alışkanlığının artışına ilişkin gelişmeyi olumlayan ifadeler kullanmıştır.

Bu veriler döneme ilişkin diğer istatistikî değerlendirme ve sosyal bilimlerde 1960'lı yıllardan itibaren günümüze değin kullanılagelen sosyal bilimler araştırma tekniklerinden olan "karşılaştırmalı yaklaşıma" kaynak sağlaması açısından da oldukça önemlidir.

Bakü'de yaşayan halk; o dönemde kentin sahip olduğu kültürel alt yapı ve jeopolitik konumundan kaynaklanan -emperyalist ve saldırgan çok sayıdaki batı/doğu kaynaklı -bazı dış güçlerin baskılarından hareketle, (Bakü Petrolleri, doğalgaz potansiyeli gibi gizli gerekçeler üzerinden) daha 20. yüzyılın başından itibaren olası tehditler altında giderek politikleşmiştir. Sözü edilen politikleşme süreci her açıdan kendine özgü bir ciddiyet ve süratle ulusal bilinçlenmeye dönük yaygın bir algının oluşmasını sağlamıştır.

Bu durumun neleri içerdiğinin daha açık anlaşılması için 2 Haziran 1930 günü yine Akşam Gazetesi'nde yayınlanan küçük bir habere bakmak yeterli olacaktır. "Bakü'den Batum'a yeni borular ferş edilidi"[Başlığın aslı yanlış kaleme alınmıştır.] başlıklı haberde(Bakü'den ...:1930; 4):

"Batum Konsolosumuz Sovyet Hükümetile Batum arasında yeni boru ferşiyatını [döşemesini] ikmal ettiğini ticaret odasına bildirmiştir. Yeni yapılan tesisatla Bakü'dan Batum'a daha fazla miktarda petrol sevkedilecektir. Bu suretle Batum'a senede 1 milyon 600 bin ton gaz gelebilecektir." (Bakü'den ...:1930; 4) denilmektedir.

Haberden de anlaşılacağı üzere Sovyet yönetimi etkisinde Bakü Sovyetler Birliği içerisinde yer alan bölge ülkeleri için enerji gereksiniminin karşılandığı vazgeçilemez bir enerji deposu olarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca Sovyetik sistemin proleter/işçi bireyin eğitim sürecine ilişkin izlediği teknik ve yöntemler de okumaya olan ilgideki bu göreceli artış da muhtemelen etkili olmuştur. Ancak işin özünde ne kadar yol alınabildiği konusu tartışmaya muhtaçtır. Kanımızca, yine Azerbaycan halkının edebiyata ve sanata olan düşkünlüğü gerçeği de bu çok yönlü kültürel ve sanatsal gelişmelerde oldukça etkili olmuştur.

Bu konuda önceleri kendisi de sosyalist düşüncelere sahip iken, sonradan Türkiye'de yeni kurulan siyasi sistemi benimseyen ve eski siyasi çevresi ile arkadaşlarına karşı sıkı bir muhalife dönüşen Ahmed Vâlâ

Nureddin'in bir makalesi iyi bir örnektir. Ahmed Vâlâ Nureddin 6 Mart 1933'te Vâ-Nû kısaltma adıyla Akşam Gazetesi'nde kaleme aldığı yazısı "Azeri hikayesi: Bakû'da hikâyecilik ne âlemde?" başlıklı yazısında, Azerbaycan edebiyatının o dönemdeki ürünlerini Sovyetik sistemin sözcülüğünü ve propagandasını yapmakla suçlamıştır. Vâ-Nû, özellikle Azerbaycan'daki alfabe değişimi ile birlikte Sovyet kuruluş felsefesi üzerinden kaleme alınan edebi eserlerin genelde hemen hepsinin propaganda içerikli olduğu ve bu propagandanın içinin de düşünsel açıdan pek dolu olmadığı iddiasında bulunmaktadır:

"...Muhavere bu suretle devam ediyor. Çırak Sadık her Bolşevik mecmuasının gazetesinin tiyatro ve sinemasının hulâsa bütün Sovyet sanatının ensacı[dokuları] arasına giren ve kariye [okura]nasıl utanç vermediğine ciddi şaşılma bir propaganda nutkile Azizin fikrini çelıyor.

Aziz:

- Sen galiba haklısın! diyor.

Ve kendisinin neslinden iken okuyup, yazma öğrenmesi sayesinde memuriyete tayin edilen ve hayat şeraitini düzelden bir arkadaşını göz önüne getirerek çırağından ders alıyor.

Altı ay sonra o da "içtimai[sosyal,toplumsal] sahada faal" bir işçi oluyor..."

Çalışmada incelemeye konu olan diğer bir yazı ise Od'lu Yurt Dergisi'ne ait bir geceye davet için verilen ilanın metnidir. Mehmet Emin Resûlzade İstanbul'da yaşayan Azerbaycan kökenli Türkler ve Türkiyeli dostları için Azerbaycan'da yaşanan Sovyet işgali ve bu işgale bağlı olarak yaşanan çatışmalara, yıkım ve acılara dikkat çekmek düşüncesiyle İstanbul'un Türkler tarafından Bizans Devleti'nden fethedildiği gün olan 29 Mayıs'ta bir Azerbaycan gecesi düzenlenmiştir. Gecenin kamuoyuna duyurulması için dönemin önemli gazetelerinden Akşam'da bir davet ilanı yayınlanır. (Od'lu Yurt Mecmuası...; s.8) Verilen ilanın davet metni duyurusu aşağıdaki gibidir.

"Od'lu-Yurt" Mecmuası tarafından Memleketimizde yabancı istilâ kuvvetinin tahakküm ve tazyikatına karşı halkımızın müsellâh[silahlı] isyan bayrağı kaldırmış olduğunu ve bu yüzden Azerbaycan'ın baştan başa ateş ve kan içerisinde bulunduğunu nazara alarak, Azerbaycan'ın milli, harsî ve bedîî hayatını yaşamak ve yaşatmak maksadile her sene tertip edilen ve bu sene dahi 29 Mayıs'ta tertip edilmesi için müsaadeyi resmîyesi alınmış olan "Milli Azerbaycan Gecesi'nin bu yıl yapılacağını "Odlu Yurt" heyeti tahririyesi [Yazı Kurulu] İstanbul'da yaşayan muhterem Azerbaycan vatandaşları ile

bilûmum millettaşlara ve dostlara ilân eder. (Od'lu Yurt mecmuası...: 28 Mayıs 1930; s.8)

Davet metninden de açıkça görüleceği üzere; Resûlzade sadece İstanbul'da yaşayan Azerbaycan kökenli Türkleri değil, diğer Türkiye vatandaşları ile kendilerine destek olan "dostlar"ını da anılan geceye beklediğini ilan etmektedir.

Yukarıda incelediğimiz örnekler ve makalenin üzerinde şekillendiği ana düşünce ve savlara örnek olarak Bildiriş Gazetesi'nin yayın hayatına çıkarken dile getirdiği görüşler incelemeye güç katacağı düşüncesindeyiz. Azerbaycan kökenli muhacir Türkler 1930 yılının 7 Ağustos'unda Mirza Bala Mehmetzâde önderliğinde İstanbul'da "Bildiriş" adında haftalık bir gazete yayınlamaya başlarlar. Mehmet Emin Resûlzade' de gazetenin yazı kadrosundadır. Asıl ilginç olan ise 2017 yılında ele aldığımız çalışmanın yola çıkış noktalarından biri olan Türkî kültürler arası iletişim konusundaki duyarlılık hedeflenip, gözetilerek böyle bir gazete çıkartılmasıdır. Üstelik sadece Azerbaycan değil, Türk nüfusunun olduğu neredeyse bütün coğrafyalar Bildiriş Gazetesi'nin ilgi alanını oluşturmuştur. Gazetenin ilk sayısının birinci sayfasında bu konu şöyle belirtilmiştir:

"Bu günden itibaren her hafta muntazam intişar edecek olan "Bildiriş" gazetesi yakın, orta ve uzakta, şarkta bilhassa Türk dünyasında cereyan eden siyasi, milli, harsî ve içtimai hareketler hakkında mevsuk malumat vermekle Türk efkâr-ı umumiyesini tenvire çalışacaktır..."(Bildiriş: 1930;1)

Sonuç yerine

Türkiye'de Azerbaycan konulu haber ve her türden bilgilendirici yazılar ülke kamuoyu tarafından bir biçimde dikkatle izlenir. Yukarıda ele aldığımız haber ve ilan metinlerinin bilgi ve belge yönetimi alanı açısından incelenmeye değer yönleri bulunmaktadır. Ayrıca dönemlerinde basına yansımaları da yukarıdaki savı desteklemektedir.

Söz konusu metinler döneme ilişkin siyasi atmosferi ve gelişmeleri yansıtmakla birlikte, anılan bu ortamın okuma ve yazma etkinliklerine nasıl etkileri olduğunu göstermesi açısından da oldukça önemlidir.

Yine döneme ilişkin sayısal verilerin elde edilmesi gerek yazıldıkları dönemleriyle ve gerekse günümüz verileriyle karşılaştırmalar yapılmasına imkân vermesi açısından da kıymetlidir.

Azerbaycan ve Türkiye halklarının kendi içerisinde buldukları açmazlara diğerini de yanına çekerek çözme yaklaşımları da ayrıca siyaset bilim insanları için incelenmeye değer bir durumdur.

Günümüzde teknik gelişmelerin etkisiyle her iki tülke insanların bilgi arama davranışları ile bilgi okuryazarlıklarının nasıl bir seyir izlediğini değerlendirmek açısından da elde edilen veriler önemli sayılmalıdır.

KAYNAKLAR

[Atay], Falih Rıfkı (1928). “Türklük Şuunu: Türk Mimarlar Cemiyeti-Azerbaycan Cumhuriyetinde; Azerbaycan Neşriyat Müessesesi”. *Türk Yurdu*: Türk Ocakları'nın nâşir-i efkârı aylık mecmuasıdır. Cilt: 21-7 Sayı: 196-35 Onyedinci Sene (Şubat 1928), s.s. 61-63.

“Bakû'den Batum'a yeni borular ferş edilidi”. (2 Haziran 1930), *Akşam*: 4.s.

“Sunuş” *Bildiriş* (07 Ağustos 1930), S.1

Od'lu Yurt Mecmuası tarafından...[İlan](28 Mayıs 1930), *Akşam*: 8.s.

Vâ-Nû [Ahmed Vala Nureddin].(6 Mart 1933). “Azeri hikayesi: Bakû'da hikâyecilik ne âlemde ?” *Akşam*, 9.s.